

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ตั้งแต่อดีตชุมชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ริมน้ำ ใช้น้ำเพื่อการดำรงชีพในชีวิตประจำวัน และการยังชีพอื่น ๆ เช่น เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ทำสวนไร่นา จับปลา เป็นต้น นอกจากนี้สถานที่สำคัญทางศิลปวัฒนธรรมส่วนใหญ่และวัดวาอารามตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำสายสำคัญ ชุมชนในอดีตยังอาศัยคูคลองเล็กใหญ่ และแม่น้ำสายหลักเป็นเส้นทางสัญจรไปมา แม่น้ำจึงเป็นเสมือนเส้นเลือดหลักหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตชุมชนในอดีต บ้านเรือนที่ตั้งริมสองฝั่งแม่น้ำและการสัญจรไปมาบางแห่งเป็นจุดเปลี่ยนเส้นทางในการสัญจรเรือ ทำให้เรือที่สัญจรผ่านไปมา มีจุดนัดพบและมีการพบปะพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนผลผลิตที่เหลือเก็บในครัวเรือน โดยขยายวงกว้างมากขึ้นกลายเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนสินค้าในชุมชนขนาดใหญ่ และมีการนัดเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าทางน้ำหรือตลาดน้ำชุมชนที่ต่างนำสินค้ามาแลกเปลี่ยนและซื้อหาสินค้าที่ต้องการนำกลับไปบริโภคตลาดน้ำจึงเสมือนจุดกระจายสินค้า ทำให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นตั้งแต่อดีต

แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง มีถนนหนทางตัดเข้าไปสู่ชุมชนจากนโยบายพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของรัฐบาล คนในชุมชนได้รับความสะดวกจากการเดินทางโดยรถยนต์มากขึ้น การใช้เรือจึงค่อย ๆ ลดน้อยลงไป ทำให้ตลาดน้ำและชุมชนเริ่มค่อย ๆ โยกย้ายขึ้นฝั่ง บางแห่งผสมผสานกับร้านค้าบนฝั่งที่เพิ่มมากขึ้น (สฤณี ฌรัฐพลวัฒน์, 2542) บางแห่งรวมตัวกับตลาดบนฝั่งกลายเป็นตลาดบนบกแทน จุดเปลี่ยนในช่วงเวลานี้อเองที่ทำให้ตลาดน้ำบางแห่งปิดฉากประวัติศาสตร์ความเป็นตลาดน้ำลง ในขณะที่บางแห่งมีการปรับรูปแบบตลาดเพื่อให้คงอยู่ในท่ามกลางกระแสสังคมที่ผันแปรไป เช่น ปรับตัวจากการค้าขายแบบเรียบง่ายอย่างชาวบ้าน มาเป็นการค้าเชิงพาณิชย์มากขึ้น มีการเน้นรูปแบบของตลาดน้ำให้มีสินค้าหลากหลายมากขึ้น เน้นขายของที่ระลึกหรือปรับปรุงย่านตลาดน้ำให้มีการเดินทางได้สะดวกโดยเส้นทางถึงตลาดน้ำอย่างไรก็ดีภาพตลาดน้ำในยุคปัจจุบันบางแห่งยังมีร่องรอยสะท้อนวิถีชีวิตชุมชนอดีต และความเป็นอยู่ของชุมชนริมสองฝั่งคลอง สภาพวิถีชีวิต การตั้งบ้านเรือนในชุมชน และการประกอบอาชีพของชุมชนที่สืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เช่น กสิกร หัตถกรรมฝีมือ ค้าขาย ฯลฯ นอกจากนี้วัดวาอารามที่เก่าแก่ยังสะท้อนวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนนั้น ๆ แม้ว่าตลาดน้ำปัจจุบันบางแห่งสูญหายไปจากช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่ปัจจุบันได้มีผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ตลาดน้ำและหน่วยงานภาครัฐพยายามพัฒนาพื้นที่ตลาดน้ำให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการสร้าง

เศรษฐกิจในชุมชนท้องถิ่นที่ดี และจากการศึกษาตลาดน้ำปัจจุบันยังพบว่า ตลาดน้ำหลายแหล่งมักมีจุดขายสินค้าที่สำคัญ เป็นสินค้าพื้นบ้าน และสินค้าขึ้นชื่อท้องถิ่น เน้นความสดใหม่ โดยเฉพาะสินค้าประเภทอาหาร ขนมไทย หรือหัตถกรรมในท้องถิ่นที่นำมาเพื่อจำหน่าย ทำให้นักท่องเที่ยวต้องการกลับไปแวะเวียนเพื่อหาซื้อสินค้าเหล่านั้นอีก

อย่างไรก็ตามกระแสการส่งเสริมการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ ของภาครัฐ (จริยาวัฒน์ โทณะพูนตระกูล, 2551) ที่สร้างความต้องการในการท่องเที่ยวของภาคประชาชนอย่างต่อเนื่องควบคู่กับการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น ทำให้เกิดกระแสการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งนโยบายภาครัฐในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับท้องถิ่น ซึ่งการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวก่อให้เกิดการกระจายสินค้าในชุมชน มีการผลิตสินค้าและบริการในท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และเกิดรายได้แก่ชุมชนที่ดีส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจของท้องถิ่นและประเทศ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวยังมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนฟื้นฟูและอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรมวิถีชีวิตของคนในชุมชน (พจน์ย์แก้วประเสริฐ, 2547) นอกจากนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (2550-2554) (สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, 2550) มีวิสัยทัศน์ประเทศไทย ที่จะมุ่งพัฒนาสู่ สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพเสถียรภาพและเป็นธรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน มีคุณภาพและได้มาตรฐานระดับโลก รวมถึงพันธกิจในการสนับสนุนการท่องเที่ยวและการสร้างอาชีพในชุมชน ตลอดจนการพัฒนาเพื่อการเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้ให้แก่ประชาชน และยกระดับมาตรฐานอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยสามารถสร้างความมั่นใจในการอำนวยความสะดวก และให้ความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว ทั้งยังเป็นประเด็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการขจัดความยากจนระดับชุมชนด้วยการท่องเที่ยว

ดังนั้นเพื่อให้การท่องเที่ยวตลาดน้ำซึ่งเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวท้องถิ่น โดยปัจจุบันมีการส่งเสริมและอนุรักษ์ให้ดำรงสืบต่อไป จึงได้ทำการศึกษาดูแลน้ำในพื้นที่ภาคกลางที่เคยรุ่งเรืองและได้รับความนิยมมาตั้งแต่ในอดีต ในปัจจุบันหลายแห่งกลับมาเป็นตลาดน้ำที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนไทยในประเทศและคนต่างชาติ เช่น ตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ซึ่งปัจจุบันตลาดน้ำดำเนินสะดวก เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของราชบุรี มีประวัติความเป็นมา(พระปลัดวรรณะ วรรณ, 2551) ตั้งแต่ราวปี พ.ศ. 2409 รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯให้ขุดคลองดำเนินสะดวกระยะทางกว่า 32 กิโลเมตร เชื่อมแม่น้ำแม่กลองที่บางนกแขวกกับแม่น้ำท่าจีนที่ประตูน้ำบางยาง และมีคลองซอยเล็ก ๆ มากมาย ทำให้ชาวบ้านในราชบุรี สมุทรสงคราม และ

สมุทรสาคร สามารถติดต่อกันทางน้ำได้สะดวก และมียุครุ่งเรืองของตลาดน้ำตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ 2490-2505 ตลาดน้ำดำเนินสะดวก หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ศาลาแดง ตามชื่อของสี่หลังกาของสถานที่ โดยเป็นยุคต้นของการเกิดตลาดน้ำ มีพ่อค้าแม่ค้าซึ่งเป็นชาวสวนในอำเภอดำเนินสะดวก นำพืชผักซึ่งเป็นผลผลิตของสวนลงเรือพายมาซื้อขายกันที่ตลาดน้ำศาลาแดง ปัจจุบันคือบริเวณปากคลองลัดราชนบุรีมีการซื้อขายกันมายาวนาน จนกระทั่งปี พ.ศ 2525 ตลาดน้ำแห่งนี้ (วรุฒิ เพ็งพันธ์, 2548) มีผู้คนมาขายน้อยลงตามลำดับ จึงเปลี่ยนทำเลใหม่เป็นซื้อขายกันที่คลองต้นเข็ม เป็นตลาดน้ำที่นักท่องเที่ยวรู้จักกันในชื่อ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ปัจจุบันได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ เปิดค้าขายกันตั้งแต่เช้าไปจนถึงช่วงประมาณ 11.00 น. นอกจากนี้ตลาดน้ำภาคกลางอีกแห่งที่ได้รับความนิยมปัจจุบันคือ ตลาดน้ำอัมพวา จ.สมุทรสงคราม โดยได้รับรางวัลต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยวจากหลายแห่ง เช่น รางวัลชุมชนอนุรักษ์ดีเด่นประจำปี พ.ศ 2545 จากสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นต้น ทั้งนี้คนชาวอัมพวาคงอนุรักษ์รูปแบบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนไว้อย่างค่อนข้างสมบูรณ์ สะท้อนวัฒนธรรมความเป็นอยู่ในอดีตและบรรยากาศบริเวณตลาดน้ำให้มีความดั้งเดิม โดยปัจจุบันตลาดน้ำอัมพวา (ไทยวิกเ็นเดอร์, 2551) เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวด้วยความเป็นตลาดน้ำเก่าแก่เมื่อ 50-60 ปีก่อน นอกจากนี้ตลาดน้ำอัมพวาหรือตลาดน้ำยามเย็นเป็นตลาดน้ำทางน้ำที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดสมุทรสงคราม เปิดตั้งแต่ช่วงเวลา 12.00 - 21.00 น. มีพ่อค้าแม่ค้านำสินค้ามาขายเรือพายมากมาย ทั้งอาหารและเครื่องดื่ม เช่น หอยทอด ก๋วยเตี๋ยว กาแฟ โอเลี้ยง ขนมหวานต่าง ๆ ฯลฯ

ดังนั้น การศึกษาตลาดน้ำทั้งสองแห่งจึงเป็นกรณีตัวอย่าง ตลาดน้ำดั้งเดิมภาคกลางเพื่อเป็นแนวทางต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ตลาดน้ำภาคกลางและการพัฒนาตลาดน้ำใหม่ให้มีรูปแบบเป็นที่ต้องการในการกลับมาของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ดีต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาลักษณะทั่วไปของนักท่องเที่ยวชาวไทยในแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำภาคกลาง
- 1.2.2 เพื่อศึกษาพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยในแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำภาคกลาง
- 1.2.3 เพื่อศึกษาความพึงพอใจในการมาท่องเที่ยวตลาดน้ำภาคกลาง
- 1.2.4 เพื่อศึกษาความต้องการในการกลับมาท่องเที่ยวตลาดน้ำเชิงอนุรักษ์ภาคกลางของนักท่องเที่ยวชาวไทย
- 1.2.5 เพื่อศึกษาความคิดเห็นของคนในชุมชนในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดั้งเดิมภาคกลาง

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 การศึกษาตลาดน้ำดั้งเดิมภาคกลาง ได้ศึกษาตลาดน้ำสองแห่งได้แก่ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

1.3.2 การศึกษาลักษณะทั่วไปได้กำหนดตัวแปรคือ เพศ อายุ สถานภาพ การศึกษา อาชีพ รายได้

1.3.3 ความพึงพอใจ ได้ศึกษาด้านการอำนวยความสะดวก ได้แก่ บริการห้องน้ำที่จอดรถ ความสะดวกในการให้บริการที่พักแบบโฮมสเตย์ ที่นั่งเรือชมทิวทัศน์/ธรรมชาติ ที่นั่งรับประทานอาหาร/แพริมน้ำ การบริการมัคคุเทศก์ ป้ายบริการข้อมูล เส้นทางจำหน่ายสินค้าในตลาดน้ำ และความปลอดภัยในการบริการทางน้ำ และการบริการด้านต่าง ๆ ได้แก่ การบริการของพ่อค้าแม่ค้า สถานที่สะอาดและสวยงาม บรรยากาศตลาดน้ำ ราคาสินค้าในตลาดน้ำโดยรวม สินค้าของที่ระลึก และอาหาร/ขนม

1.3.4 ศึกษาพฤติกรรมกรรมการมาท่องเที่ยวตลาดน้ำ ได้ทำการศึกษา จำนวนการมาท่องเที่ยว/ปี เหตุผลในการเดินทางมาท่องเที่ยว เดินทางมาด้วยวิธีใด การรู้จักตลาดน้ำ

1.3.5 การศึกษาความคิดเห็นของชุมชนในการอนุรักษ์ตลาดน้ำดั้งเดิมทั้งสองแห่ง ได้ทำการศึกษา วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในบริเวณตลาดน้ำ วัฒนธรรมที่สืบทอดในชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนสภาพแวดล้อมด้านทรัพยากร การเสนอแนวคิดเพื่อส่งเสริมความดั้งเดิมของตลาดน้ำให้ดำรงอยู่ต่อไป ความคิดเห็นของชุมชนในการกลับมาท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย ความคิดเห็นในการส่งเสริมความดั้งเดิมของตลาดน้ำ ให้ดำรงอยู่ต่อไป และการกลับมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ตลาดน้ำทั้งสองแห่ง

1.3.6 การวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือคือแบบสอบถามในสำรวจความพึงพอใจ พฤติกรรมและการกลับมาท่องเที่ยว และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เกี่ยวข้องในบริเวณตลาดน้ำ

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

นักท่องเที่ยวชาวไทย หมายถึง คนไทยที่เดินทางมาตลาดน้ำ โดยมีจุดประสงค์มาเพื่อท่องเที่ยว

ตลาดน้ำดั้งเดิมภาคกลาง หมายถึง ตลาดน้ำที่เคยมีความรุ่งเรืองในอดีตและได้รับความนิยมนีกครั้งในเขตภาคกลาง ได้แก่ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตลาดน้ำอัมพวา

พฤติกรรมกรรมการมาท่องเที่ยว หมายถึง จำนวนการมาท่องเที่ยว/ปี เหตุผลในการเดินทางมาท่องเที่ยว เดินทางมาด้วยวิธีใด การรู้จักตลาดน้ำ

ความต้องการกลับมาท่องเที่ยวตลาดน้ำเชิงอนุรักษ์ หมายถึง ความประสงค์ในความต้องการจะกลับมาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในตลาดน้ำอีกครั้งในคราวหน้า

ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกของนักท่องเที่ยวที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ในบริเวณตลาดน้ำ ทั้งสิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่ และบริการต่าง ๆ ในตลาดน้ำ ได้แก่ ด้านห้องน้ำ ที่จอดรถ ที่นั่ง เรือชมหิ่งห้อย/ธรรมชาติ ที่นั่งรับประทานอาหาร/แพริมน้ำ ความปลอดภัยในการบริการทางน้ำ ความสะดวกในการให้บริการที่แพแบบโฮมสเตย์ และการบริการด้านต่าง ๆ ได้แก่ การบริการของพ่อค้าแม่ค้า มัคคุเทศก์ ป้ายบริการข้อมูล สถานที่สะอาดและสวยงาม บรรยากาศตลาดน้ำ ราคาสินค้าในตลาดน้ำโดยรวม สินค้าของที่ระลึก และอาหาร/ขนม

อนุรักษ์ หมายถึง การพยายามให้กิจกรรมที่มีลักษณะเฉพาะของตลาดน้ำในท้องถิ่นยังคงดำเนินต่อไปทั้งวัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน และทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในบริเวณตลาดน้ำ

คนในชุมชน หมายถึง ชาวบ้าน พ่อค้าแม่ค้าในตลาดน้ำ เจ้าหน้าที่ข้าราชการระดับท้องถิ่น และผู้ประกอบการในท้องถิ่น

1.5 ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

1.5.1 เพื่อทราบถึงลักษณะทั่วไปของนักท่องเที่ยวโดยจะเป็นประโยชน์ต่อการตอบสนองตามลักษณะของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มในการมาท่องเที่ยวตลาดน้ำ

1.5.2 เพื่อทราบถึงพฤติกรรมกรรมการมาท่องเที่ยวของตลาดน้ำทั้งสองแห่ง เพื่อเป็นแนวทางต่อการวางแผนการปรับกลยุทธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของตลาดน้ำทั้งสองแห่ง และเป็นประโยชน์ต่อแนวทางการพัฒนาตลาดน้ำใหม่ในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

1.5.3 เพื่อทราบถึงความพึงพอใจและเป็นข้อมูลต่อการตอบสนองความต้องการของตลาดน้ำทั้งสองแห่ง อีกทั้งยังเป็นแนวทางต่อการสร้างความพึงพอใจในการพัฒนาตลาดน้ำใหม่

1.5.4 เพื่อทราบถึงการอนุรักษ์ตลาดน้ำชุมชนดั้งเดิม และสามารถเป็นแนวทางต่อการอนุรักษ์ของชุมชนในพื้นที่ และเป็นข้อมูลต่อหน่วยงานราชการ หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการเข้ามาช่วยเหลือให้สภาพตลาดน้ำคงอยู่ในรูปแบบดั้งเดิมของชุมชนในพื้นที่ที่ดีต่อไป